

Selmeczi László:

A JÁSZ ŐSÖK NYOMÁBAN JÁSZÁGÓN

A magyarországi jászok történetének, kultúrájának, nyelvének, etnogenezisének, vándorlásának kutatásában a történelem-, a néprajz- és a nyelvtudomány napjainkra szinte lehetőségeinek a határáig jutott el. Ezeken a területeken új adatok, bizonyítékok felbukkanása már nemigen várható. A hazai jászok szinte teljesen elfelejtett, majd a késői századokban tudatos történetekkel helyettesített múltjáról már sok mindent újra megtudtunk, azonban mégis sok kérdésben, köztük igen lényeges problémákban ma sem látunk tisztán.

Pl. a jászoknak a középkori Magyarország területére történő beköltözéséről sem alakult ki mindmáig egységes álláspont a történeti kutatásban. A történészek, régészek és etnográfusok tekintélyes hányada úgy véli, hogy a jászok a kunokkal együtt és egyidőben költöztek be az országba.¹ Mivel a *Jazonicus* népnév először egy 1318-ban kiadott oklevélben tűnik fel, vannak, akik a viszonylag kései írásos említés és egyéb más megfontolások alapján azt tartják, hogy a jászok Magyarországra telepedésének időpontja továbbra is megoldatlan kérdés. Ez utóbbi álláspont szerint költözhetek be kisebb számban a kunok beköltözésekor (1239, 1243), ide települhetett egy részük Moldva és Havasalföld területéről 1283 körül, amikor a bizánci császár az utóbbi helyről 10.000 jászt (alánt) telepített a birodalomba a határok védelmére, s költözhetek be ezt követően is, pl. 1342 után Moldvából, annak a románok által történő megszállását követően, de jöhettek az Al-Duna bulgáriai oldaláról is, mint ahogy Kont Miklós nádor 1365-ben Vidin várában jász harcosokat fogott el, akiket Nagy Lajostól azzal kapott adományba, hogy bárhova telepítheti őket.²

Azonban ahogyan a jászoknak a kunokkal együtt történő beköltözésére nincsen írásos forrásadat, ugyanúgy nincs a kunoktól függetlenül megvalósult betelepedésükre sem. Nemhiába volt kénytelen Györffy György erre a körülményre véleményének megfogalmazásakor a következőképpen reflektálni: "A jászok betelepése a Jászságba ugyanolyan észrevétlenül történt, ugyanúgy nem csapódott le történeti forrásokban, mint a románoké Erdélybe."³

Semmivel sincs jobb helyzetben a kutató akkor, ha azt akarja megállapítani, hogy hol telepedhettek le azok a jászok, akik 1239-ben vagy 1243-ban a kunok beköltözésekor jöttek Magyarországra. Jászágó tekintetében pl. Fodor Ferenc arra az álláspontra helyezkedett, hogy "Ágónak eredeti jászszállás volta is kétségbe vonható, hiszen a király 1516-ban is, 1532-ben is egyes családoknak adományozgatta. Neve szerint azonban lehet jász település: a kaukázusi osszéték egyik törzsének neve "Agu".⁴

Fodor híres művének, a Jászság életrajzának egy másik helyén ismételtlen megerősítette fentebb idézett nézetét, a következőképpen: "Amint már rámutattunk, az eltűnt Ágó eredetileg talán nem volt jász község. Csak a törökvilágban tűnik fel a jász falvak között mint ilyen. Neve, bár emlékeztet a kaukázusi esszéték Agu törzsére, Melich János szóbeli közlése szerint mégis magyar tőből, az ág-ból származhatott, amint arra éppen a Jászságban példa Jákó-halma neve, vagy amint a Péter tőből Petre, vagy Kató, Jankó is bizonyíthatja. Ágót 1516-ban II. Lajos az Ági-család magvaszakadtával egy Ficsor nevű családnak adományozta állítólag, amelynek nevét

¹ Vesd össze pl. Hóman B.-Szekfü Gy. 1938. I., Fodor F. 1942., Szabó L. 1979.I.

² Györffy Gy. 1990. 314-315.

³ Györffy Gy. 1990. 315.

⁴ Fodor F. 1942. 140.

valóban megtaláljuk a mostani monostori határban az Ágóhoz közel fekvő Ficsor helynévben. 1532-ben Kerekudvarral együtt a Csábrági-család birtokában találjuk ezt a falut. 1590 körül bekövetkezett pusztulása után lakosai szétszéledtek. Egy részük állítólag a nógrádi Lőrinci községbe menekült, amelynek lakosai között az ottani r.kat. lelkész 1896-i feljegyzése szerint vannak Ágói, Alattyáni nevű emberek is. De valószínűleg másfelé is szétszóródhattak az ágóiak, elsősorban ők is a szabad jáász falvakba igyekezvén behúzódni. Erre vall az, hogy 1657-ben Fényszaru ("Fészaru") egyik határpörében Jancsó Gáspár, Fejér György, Bódis Ambrus és Jancsó Bálint nevű olyan árokszállási emberek vallottak, "kik régi ágóiak voltak". 1668-ban a gyöngyösi Petheő család kapott rá adománylevelet, de 1670-ben eladta az árokszállásiaknak. A commissio neoacquistica 1728-ban bizonyítványt adott arról, hogy az árokszállásiak birtoka. 1699-ben még fennállott kőből épült templomának szentélye."⁵

A napjaink történeti kutatásait fémjelző Györffy György Fodorhoz hasonlóan bizonytalan több jáász település mellett Jáászágó hovatartozását illetően is. Azt írja, hogy "ha van is néhány jáászági helység, melyre 1241-1332 közötti adattal nem rendelkezünk - ilyen magán Berényen kívül Fényszaru, Ágó, Négyzállás, Jáászladány és Jáászalszentgyörgy a Jáászágó szélén -, ezek annál kevésbé lehettek a tömeges jáász település magvai, mert az utóbbiak, a "Heves megyei Szentgyörgy és Ladány s velük együtt a Szolnok megyéhez számított Alattyán, Jánoshida, Kér, Szentjakab és Bodonkút 1344 előtt Aba nb. Alattyáni "Kun" László nemesi jogú birtokai voltak, akinek e vármegyei helyeken magyar jobbágyai lehettek."⁶

Tehát az eddigiket összefoglalva azt kell rögzítenünk, hogy az írásos történeti adatok és a történeti irodalom alapján sem a Jáászágó, sem Jáászágó megtelepítésére vonatkozóan határozott álláspontot nem foglalhatunk el. A továbbiakban azonban semmiképpen nem lehet haszontalan, ha a kutatás jelenlegi állásának tükrében újra számba vesszük a Jáászágóra vonatkozó történeti adatokat.

Ágó neve az írásos forrásokban viszonylag későn bukkan fel, először 1478-ban. Ebben az évben, április 3-án ugyanis a király előtt megjelentek Márton kapitány, Kazdach (Gazdag) Mihály, másik Márton és Pál filiszteusok, akik Berényben, Négyzálláson és Ágón laknak és a maguk, valamint Magyarország határain belül bármely más szálláson lévő és tartózkodó többi filiszteus (jáász) nevében megerősítették Zsigmond királynak a jáászok részére 1412-ben kiadott kiváltságlevelét.⁷

Kring Miklós kutatásai alapján egyértelműnek tűnik, hogy a név szerint felsorolt négy filiszteus az autonóm jáász szék képviselőjében lépett fel. Egyéb dokumentumok alapján ismert, hogy a jáász széket Berényszállás részéről mindig két, a többi szállás részéről pedig összesen szintén kettő, esetleg három tisztségviselő képviselte,⁸ egyértelműnek tűnik, hogy a jáászágói küldött Pál névre hallgatott. Ebből egyenesen következik az a megállapítás, hogy 1478-ban Ágó már olyannyira a Jáászágó része volt, hogy küldötte a jáász székben is szerepet játszhatott.

A másik sokat emlegetett oklevél, amelyben Ágó szerepel 1516. június 3-án kelt. II. Lajos királynak ez a biznyságlevele volt az, amelyet Fodor úgy értelmezett, miszerint a király Ágót "egyes családoknak" eladományozta volna. Holott az oklevélben nem erről esik szó, hanem arról, hogy Ágó helység kapitányságát, amely feltehetően egy bizonyos családban öröklődött, ágó Kelemen (Clemens de eadem Ago, a családnevet nem ismerjük) halála után a visegrádi királyi

⁵ Fodor F. 1942. 160.p.

⁶ Györffy Gy. 1990. 314.p.

⁷ Gyárfás I. 1883. 679-680.p.

⁸ Kring M. 1932. 174-175.p.

altisztartó Fychor (Ficsor) Lukács nemesnek adományozta.⁹

A fentebbi adatok ismeretében alapvetően két olyan dolog van, amiről többet kell tudnunk. Az egyik, hogy mi a kapitányi funkció, a kapitány terminus technicus tartalma. A másik pedig az, hogy a Fychor családnak van-e köze a Jászsághoz, a jászokhoz, vagy nincs. Ezek szükségesek ugyanis ahhoz, tudunk-e válaszolni arra a kérdésre, hogy Ágót, mint hűbértartót adományozta-e a király, valamint arra, hogy egy jásztól független magyar nemes kapta-e adományul, vagy esetleg mégsem.

Nos, Kring Miklós alapvető fontosságú tanulmányának megjelenése óta a történetírásban egyetértés van abban, hogy a jásznál (és a kunoknál) a kapitány szó eredetileg a nemzetségi kapitányt (a nemzetségtőt) jelölte, akinek a hatalma nem hivatali vagy valamely öröklött jogán, hanem a személyi kiválóságon, az előkelő származáson, a gazdagságon vagy a magasabb életkoron alapult.¹⁰ A kapitány terminus technicus tartalma a XIV. század folyamán megváltozott, a nemzetségi kapitányból szálláskapitány lett. Azonban a szálláskapitány és a földművelő jász nem úgy viszonylott egymáshoz, mint a nemes földesúr és jobbágya.¹¹ "Kezdetben a szálláskapitány is alig emelkedett jobban a többi... jászok fölé, mint korábban a nemzetségi kapitány (csupán a vérségi kötelékek helyett a területi közösség tartotta össze azt a csoportot, amely felett impériumát gyakorolta). De a birtokossá lett szálláskapitányok gazdasági s így társadalmi tekintetben is elváltak a iurisdictionuk alá tartozó egyszerű kunoktól, jásztól. Ám ezeknek egy része nem került szorosabb függésbe a possessionatus szálláskapitányoktól."¹²

Soós Adorján, aki könyvének utószava szerint Györffy István és Németh Gyula biztatására foglalta össze a kunok és a jászok történetét,¹³ a szálláskapitány mibenlétét a következőképpen foglalta össze: "...minden egyes szállás területén egy-egy előkelőbb család állott szálláskapitányi minőségben, e családok nem voltak egyenes leszármazottjai az ősi nemzetségi kapitányoknak, de az illetők nem voltak indigénák sem, hanem a törzsökös ... jász családokból sarjadtak és mint ilyenek, ennek a népelemnek a legfelsőbb rétegét alkották. Kulturális és gazdasági fokuk kevésben különbözhetett a többi velük élőtől, de jogilag megkülönböztetett helyzetet és bánásmódot élveztek, egyedüli kötelezettségük volt, hogy saját költségükön katonáskodni tartoztak."¹⁴ Úgy véljük, hogy a fentebbiek világosan bizonyítják, a kapitányi funkció nem volt azonos egy-egy település földterületének földbirtokosként, tulajdonosként történő birtoklásával, azaz Ágói Kelemen halála után a kapitányi funkcióban királyi adományként részesülő Fychor Lukács aligha lehetett Jászágó földbirtokosa. Ebben a feltételezésében tévedett Fodor. Tehát Ágói kapitányának adományozása mit sem változtatott Ágói hovatartozásán és az 1478. évi oklevélben megfogalmazott jász mivoltán.

Közelebb vinne bennünket a Fodor által sugallt magyarázathoz, ha a visegrádi altisztartó, Fychor Lukács családjáról be lehetne bizonyítani, hogy tősgyökeres magyar és nincs köze a Jászsághoz. Azonban sajnos ezt sem tudjuk megtenni. A Fychor család ugyanis először II. Ulászlónak egy 1512. június 6-án Budán kiadott oklevelében szerepelt. Ebben a király azt adta elő, hogy "Fychor György, Kovach István és a többi öszves philisteusok részére több hű emberei által előtte tett esedezés következtében, mind pedig azért is, mivel - mint mondják - a kapitányok és philisteusai különben is mindenkor s mindeddig éltek azon szabadsággal, hogy ők egyedül magok választottak magoknak plébánusokat: azon királyi védnökségi jogot, mellyel a király az

⁹ Gyárfás I. 1883. 734.p.

¹⁰ Kring M. 1932. 51.p.

¹¹ Kring M. 1932. 181.p.

¹² Kring M. 1932. 186.p.

¹³ Soós A. 1944. 149-150.p.

¹⁴ Soós A. 1944. 86-87.p-

ország minden más egyházaira, s így az ily plébániák adományozására nézve is elődjei szokása szerint fel van ruházva, ezen kapitányoknak, s a többi, bármely királyi szállásokon és helységekben lakó összes philisteusoknak örök időre adja és adományozza, megengedvén nekik, hogy e kapitányok és a többi philisteusok, valahányszor s bármikor és bármi módon azok parochiája plebanus nélkül marad, szabad tetszésük szerint közönségek egyező akaratából oly alkalmas és becsületes férfiút, s jó és dicséretes életű lelkészt, ki ő nekik tetszeni fog, önmagok magoknak plebanusul választhatnak, magok közzé vihethetnek és tarthatnak, a kit azonban megválasztanak, azt kellő becsületben s tiszteletben tartani, s annak szokott jövedelmeit kiszolgáltatni kötelesek."¹⁵ Az oklevél szövegéből nyilvánvalóvá válik, hogy a név szerint említett kérelmező, Fychor György jász kapitány volt. S minden bizonnyal ennek a Fychor családnak a sarja lehetett az ágói jász kapitányságot elnyert Lukács is. Ezt a vélekedést csak erősíti a már említett, a Fodor által a mai Pusztamonostor határából feltalált Ficsor helynév és Szabó László családkutatásainak azon tanulsága, mely szerint a Jászságban a "XV. század elejéig általában egyelemű nevekkel találkozunk, s csak néhány kiemelkedő személy esetében (...Ficsor család) találkozunk kételemű, már öröklődőnek tekinthető nevekkel."¹⁶ Summa summárum, a jászágói kapitányságot 1512-ben elnyert Fychor Lukács visegrádi altisztartó minden bizonnyal maga is jász volt.

Perdöntő történeti forrásnak számít Ágó hovatartozása szempontjából a hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása, amely Fekete Lajos professzor fordításában 1968-ban jelent meg Tóth János gondozásában a jászberényi Jász Múzeum kiadásában. A török adóösszeírások a XVI. század közepén ti. igen gondos helyszíni szemlék alapján készültek. Az állam egy vagy több megbízott tisztviselője sorra járta az újonnan török uralom alá hajtott vidék falvait, amelyek először kerültek török adózás alá és saját szabályai szerint jegyzékbe vette a falvak lakosait. Csak a lakosság férfi tagjait írták össze, nevezetesen a családfőket, a családfő fiait, testvéreit, néhány esetben vejét és apját, minden megnevezett személy mellett megemlítve, hogy az illető házas-e vagy nőtlen. A török tisztviselő a férfi lakosok mellett jegyzékbe vette a falvak termékeit is és részletesen feljegyezte, hogy a lakosság abban az évben különféle címeken mekkora összegekkel adózott.¹⁷

1550-ben Ágón a török defterdarok a következőket írták össze: "Pál "pap", Tód András, h., fia: Tomás, l., Vincse Mihál, h., fia: Mátí, l., Mátí, l., Főris Balázs, h., F-jr Gergel, h., fia: Gergel, l., Mihál, l., Boszonka Lőrinc, h., Kozsdi Bertók, h., van 100 juha, fia: Gergel, l., testvére: János, l., Pál, l., Tód Bálint, h., Csorba István, h., Bozsó István, h., van 100 juha, Olán Benedik, h., Kun László, h.l, van 70 juha, Voszonga Balázs, h., fia: Tomás, l., Boszonga Balász, h., Boszonga Petre, h., Boszonga Alberd, h., Ká Pál, h., Kis Imre, h., Tomás "ispán".h., Cserge Orbán, h., Gergel,h., Sominyi Gáspár, hl, van 70 juha, Kun benedik, h., testvére: Mihál, l., Kun Gergel, h., Kis István,h., Szobola György, h., Nagy Mátjás,h., Ölcsei(?) Berta,h., Csokon Lukács, h., van 25 juha, Tornos Filip, h., Fír István,h., Fia: istván, l., Jancsó György, h., testvére: Lőrinc, h., Cserge (Csirke?) Pál,h., testvére: István,l., testvére: Borbás,l., Csebres Benedik,h., Mátí, l., Ilijás,h., másik Iliás h., Emődi Pál,h., testvére: György, l., Fodor Márton, h., Nagy Tomás,h., V---jgh Simon,h., Simonyi Lukács,h., Simonyi Bálint, h., Sándor,h., Szabó Egyörgy, h., Nagy Benedik,h., Bálint,l., Vajda Dimitre., h., Tód János,h., Tód Filip, h., Hatás Petre,h., Vak Pál, h., Ádám Benedik.,h., Bodor Dimiztre, h., Kéri Alberd, h., fia: András,l., Molnár Benedik,h., Bencsik Alberd,h., Mikola Borbás,h., Tód Bendik,h., van 100 juha, fia: Balázs,h., Lukács, h.,

¹⁵ Gyárfás I. 1883. 356-357., 729.p.

¹⁶ Szabó L. 1974. 31.p.

¹⁷ Fekete L. 1968. 5-6.p.

Ádám Bálind, h., Tód Petre, h., Bedő Imre, h., Macskos Bálind, h., Sári Bálind, h., János, l., Sári Petre, h., Badasa Imre, h., van 150 juha, Filip, l., Kun András, h., van 70 juha, Tód János, h., Kürti Vincse, h., Sípos Márton, h., Kürti Imre, h., Kis Pál, h., Tamásvári János, h., Hór István, h., Szakádus Fábíán, h., fia: Pál, h., testvére: Gergel, l., Csürke Bálind, h., van 150 juha, fia: György, l.¹⁸ - összesen 99 férfi lakost. Mindez arra utal, hogy ebben az időben a település lakossága minden bizonnyal meghaladta a 400 főt. S bár a nevek alapján az elmagyarosodottság elég nagyfokúnak, s a lakosság már vegyesnek tűnik (gondolunk pl. itt a Tód és Kun nevekre), még így is találunk olyan neveket, amelyek eredeti jász volta kétségtelen. Ilyen pl. a minden bizonnyal népes Boszonga had: Boszonka Lőrinc, Boszonga Balázs, fia: Tomás, másik Boszonga Balázs, Boszonga Petre és Boszonga Alberd, vagy Csokon Lukács és Bagdasa Imre. Az egyes jász települések összeírása után az adózásra vonatkozóan a defterben semmiféle megjegyzést nem találunk. Azonban az utolsónak felvett Jászboldogháza összeírása után a következőket lehet olvasni a defterben: "Jázberin "varos" tizenkét faluval együtt régebben a királyok korában tizedet és dzsizjét¹⁹ nem fizetett: mivel évenként szabott összegben hatszáz flórit,²⁰ a flórit ötven akcse²¹ értékben számolva, és kétezeröttszáz kila²² búzát és kétezeröttszáz kila árpát szoktak fizetni, a régi szokáshoz híven az új szultáni defterbe is így jegyeztetett fel."²³ Tehát Jászágó, mint önálló település az évi adóját a török megszállás előtt nem külön és önállóan fizette, hanem mint jász település az autonóm jász szék által megállapított összeggel járult hozzá a Jászság együttes adójához.

A XV-XVI. századra vonatkozó történeti adatok áttekintése után azt állapíthatjuk meg, hogy ezek a dokumentumok Ágó jász mívoltát igazolják. A település berendezkedése (élén kapitány állott), adózása és lakossága is a jász voltot igazolják. Azonban egy fontos kérdésre ezek a dokumentumok nem adnak választ, arra ugyanis, hogy mikor történt a településnek a jászok által történő megszállása, s hogy a települést a korábbi századokban kik lakták. Erre a kérdésre a választ írásos források híján egyedül a régészet segítségével adhatjuk meg, s alapvetően ennek a történeti problémának a megoldása miatt kezdtünk 1990-ben régészeti ásatást Jászágón.

ÁGÓ MINDEN SZEMPONTBÓL IDEÁLIS HELYNEK BIZONYULT EGY RÉGÉSZETI FELTÁRÁS SZÁMÁRA. MACSI SÁNDOR ISKOLAIGAZGATÓ UGYANIS TÖBB ÉVTIZEDES MUNKÁVAL EGY ISKOLATÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY MELLETT JELENTŐS RÉGÉSZETI-NAPRAJZI-HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYT HOZOTT LÉTRE, S AZT - BÁR EGYELŐRE MÉG CSAK A MŰVELŐDÉSI HÁZ RÉSZÉKÉNT MŰKÖDŐ - MÚZEUMMÁ SZERVEZTE. A JÁSZÁGÓI FALUMÚZEUMBAN TALÁLHATÓ RÉGÉSZETI ANYAG FELKELTETTE FODOR ISTVÁN RÉGÉSZ (KÉSŐBB A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM FŐIGAZGATÓJA) FIGYELMÉT IS, AKI 1984-BEN ÉS 1986-BAN, EMBERALAKOS GÓTIKUS BRONZ GYERTYATARTÓ JÁSZÁGÓRÓL ÉS KÖZÉPKORI ÉPÍTŐÁLDOZAT JÁSZÁGÓN CÍMMEL KÉT KISEBB TANULMÁNYBAN IS FOGLALKOZOTT A GYŰJTEMÉNY EGYES TÁRGYAIVAL.²⁴

Fodor megállapította, hogy az *"oklevelekben 1478 és 1587 között szereplő Ágó nevű középkori falu, ... a jászárokszállási út jobb oldalán lévő, alapjaiban ma is jól látható gótikus*

¹⁸ Fekete L. 1968. 77.p.

¹⁹ A dzsizje, dzsizje = császár adója, a legfontosabb török állami adó a hódoltságban Magyarországon.

²⁰ Flóri = forint

²¹ Akcse = ezüstből készült török váltópénz. A XVI. században 50 akcse tett ki egy magyar aranyforintot.

²² Kila = mérő, szemestermények mérésére szolgáló ürmérték. A török korból származó kila azonos a pozsonyi mérővel = 62,39 liter.

²³ Fekete L. 1968. 79.p.

²⁴ Fodor I. 1984., 1986.

templom körül helyezkedett el, ahol a felszínen nagy számú 15-16. századi, s néhány 14. századi edénytöredéket leltünk. Ugyanitt került elő az általunk közölt emberalakos gótikus bronz gyertyatartó töredéke, s egy koronás főt ábrázoló kályhacsempe töredék, valamint egy még közöletlen vaseszköz lelet."²⁵ Az ágói Árpád-kori település, amelyet oklevelek egyáltalán nem említenek, nem az Ágó nevű középkori falu helyén volt, amely az Ágó patak bal partján helyezkedett el, hanem az "Ágó patak jobb partján..., amelyet ma ... nyárfaerdő borít. Macsi Sándor elmondása szerint az ötvenes évek közepén, az erdő telepítésekor végzett mélyszántás alkalmával itt nagyszámú bronzkori edény, bronzkori sír, szarmata és Árpád-kori edénytöredék került elő. A bronzkori, szarmata és az Árpád-kori település tehát nagyjából egy helyen volt, amint azt az Alföld sok más településén is megfigyelték."²⁶ Az ágói Árpád-kori településsel igen korán, minden bizonnyal már a X-XI. században is számolhatunk.²⁷

Fodor az ágói Árpád-kori település fennállásának idejéről, a település életének megszűnéséről nem foglalt olyan határozottan állást, mint keletkezésének idejéről, pontosabban nem is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Bár meg kell jegyeznünk, hogy tanulmányainak témája ezt nem is tette szükségessé. Az ágói építőáldozatot tartalmazó "edény korát alakja, készítmódja és díszítése alapján is legnagyobb valószínűséggel a késői Árpád-korra tehetjük" - írta, s a jól keltezhető párhuzamok alapján korát a XIII. századra tette. Az okleveles adatokkal azonosítható Ágó létezését terepbejárásai megfigyelései alapján a XIV. századtól vélte valószínűnek,²⁸ pusztulását pedig 1587-1600 közé tette.²⁹ Ágót "részben vagy egészben jászok lakta" középkori falunak tekintette. Azt is hangsúlyozta, hogy a település 1478. évi első említése "nyilvánvalóan nem keletkezésének időpontja, hiszen a településnek Árpád-kori előzménye is van. A kontinuitás kérdése azonban ásatások nélkül természetesen nem tisztázható."³⁰ Vagyis, amint láttuk, noha a település területén véletlenül előkerült leleteket Macsi Sándor mind összegyűjtötte, s a hozzájuk fűzhető adatokat is följegyezte, ezek mégsem nyújtanak elégséges alapot ahhoz, hogy Ágó keletkezésével, az Árpád-kori településhez való viszonyával kapcsolatban lényegesebb megállapításokat tehesünk. Tehát egyértelművé vált, ha újabb adatokhoz akarunk jutni Ágó történetére vonatkozóan, rendszeres ásatásokat kell végeznünk.

Természetesen felvetődik a kérdés, hogy miért éppen Jászágón kezdtünk ásatásokat? Először is praktikus okokból. Mert amíg pl. Jászberényben, Jászapátin, Jászfákóhalmán stb. a modern település ráépült a középkori falvak telkeire, azaz a középkori maradványokat részben takarják, részben elpusztították az újkori beépítések, addig Ágó azon elpusztult középkori települések közé tartozik, amely a török hódoltság után nem települt újjá, s a lakosságát 1850-től fokozatosan növelő tanyás szerkezetű területből Jászágó néven 1952-ben alakult község nem a középkori Ágó beltelkeire épült, vagyis a lelőhely ma is mezőgazdasági szántóterület, s ez nagy könnyebbség a feltárás szempontjából. Másodszer pedig azért, mert az első hitelesen feltárt jász temetők (a négyszállási I. és II. sz. temető) olyan középkori jász falu, Négyszállás lakóinak porhüvelyeit őrzik, amely fennállásának idején határos volt a középkori Ágóval. Így azt is feltételeztük, hogy a két település lakossága közötti kulturális kölcsönhatások jobban vizsgálhatók egykor szomszédos falvak temetőinek leletanyagán.

AZ ÁSATÁSOK EDDIGI EREDMÉNYEI IGAZOLTÁK VÁRAKOZÁSAINKAT, S SEGÍTSÉGÜKKEL A KORÁBBINÁL VALÓSÁGHÜBB KÉPET TUDUNK RAJZOLNI

²⁵ Fodor I. 1986. 139.p.

²⁶ Fodor I. 1986. 139.p.

²⁷ Fodor I. 1986. 141.p.

²⁸ Fodor I. 1986. 139.p.

²⁹ Fodor I. 1984. 171.p.

³⁰ Fodor I. 1984. 171.p.

JÁSZÁGÓ MÚLTJÁRÓL.

AZ 1990-BEN MEGKEZDETT, S AZÓTA MINDEN ÉVBEN NÉGY HÉTEN ÁT TARTÓ ÁSATÁSOK KÉT HELYEN, A KÖZÉPKORI ÁGÓ TEMPLOMÁNÁL ÉS TEMETŐJÉBEN, VALAMINT A TELEPÜLÉS EGYES PONTJAIN FOLYTAK, S A KÖVETKEZŐ EREDMÉNYRE VEZETTEK.

A TEMPLOMDOMBON FELTÁRTUK A KÖZÉPKORI ÁGÓ TEMPLOMÁT. JOBB HÍJÁN HASZNÁLJUK A TEMPLOMDOMB KIFEJEZÉST, UGYANIS A TEMPLOM ÉS A TEMETŐ AZ ÁGÓ PATAK EGY FÉLKÖRÍVES KIFOLYÁSÁNAK A PARTJÁN, SZEMMEL IS JÓL ÉRZÉKELHETŐEN A TERÜLET LEGMAGASABB PONTJÁN FEKÜDT. BÁR A PENCZ FÉLE ÖSSZEÍRÁS IDŐPONTJÁBAN, 1699-BEN MÉG RÉSZBEN ÁLLOTTAK A TEMPLOM KŐBŐL ÉPÜLT FALAI, AZONBAN AZOK AZ IDŐK FOLYAMÁN ELENYÉSZTEK. AZ ÁGÓI TANYÁSGAZDÁK, AMÍG LEHETETT, INNEN NYERTÉK AZ ÉPÍTŐANYAGOT, S LASSAN A TEMPLOM ALAPJAIT IS KIBÁNYÁSZTÁK. A HELYI LAKOSOK ELMONDÁSA SZERINT UTOLJÁRA 1960 KÖRÜL BÁNYÁSZTAK KI KÖVEKET AZ ALAPFALAKBÓL A KÖZSÉGI PÁRTHÁZ ÉPÍTÉSÉHEZ.

A FELTÁRÁSKOR AZ EGYKORI TEMPLOM FELMENŐ FALAIBÓL MÁR NEM TALÁLTUNK MEG SEMMIT. EKKORRA A TEMPLOM PADLÓJA IS ELENYÉSZETT. EGYEDÜL A SZENTÉLY HORDALÉKKAVICSBÓL ÉPÍTETT ÉSZAKI ALAPFALA, A HOZZÁ CSATLAKOZÓ OSSARIUM (CSONTKAMRA) FÖLDBE MÉLYÍTETT KŐFALAIVAL ÉS A HAJÓ DÉLI OLDALÁNÁL EGY TÁMPILLÉR EGY KISEBB FALCSONKKAL MARADT MEG. A BOLTOZOTT OSSARIUM VOLT EGYBEN A SEKRESTYE PINCÉJE. A TEMPLOM ALAPRAJZÁT E MARADVÁNYOKON KÍVÜL AZ ALAPÁROKBA VISSZAHULLOTT TÖRMELEK KIBÁNYÁSZÁSA ÉS AZ ALAPÁROK KITISZTÍTÁSA UTÁN MAGÁBÓL AZ ALAPÁROKBÓL, AZ UN. NEGATÍV FALBÓL TUDTUK MEGÁLLAPÍTANI.

ÁGÓ TEMPLOMA 22 M HOSSZÚ ÉS 9 M SZÉLES, TEHÁT VISZONYLAG NAGY MÉRETŰ FALUSI TEMPLOM VOLT. SZENTÉLYE A NYOLCSZÖG ÖT OLDALÁVAL ZÁRÓDOTT. BELÜL A HAJÓ OLDALFALAINÁL, ANNAK FELEZŐVONALÁNÁL EGY-EGY PILLÉRKÖTEG ÁLLOTT. A TEMPLOM FELTEHETŐEN AZOKBAN AZ ÉVTIZEDEKBEN ÉPÜLHETETT, AMIKOR A JÁSZSÁGI FALVAK TEMPLOMAI KÖZÜL PL. JÁSZJÁKÓHALMA VAGY JÁSZFÉNYSZARU EGYHÁZA, VALAMIKOR A XV. SZÁZADBAN, ANNAK IS INKÁBB A KÖZEPÉN, MÁSODIK HARMADÁBAN. AZONBAN A TEMPLOM A KÉSŐBBI IDŐKBEN, FELTEHETŐEN A XVI. SZÁZAD FOLYAMÁN, MINDEN VALÓSZÍNŰSÉG SZERINT 1552-BEN, EGER OSTROMÁNAK ÉVÉBEN ERŐSEN MEGROMLOTT. EBBEN AZ ÉVBEN ROBBANTOTTÁK FEL A TÖRÖKÖK A JÁSZDÓZSAI BOLDOGASSZONY HALMÁN ÁLLÓ GÓTIKUS CSARNOKTEMPLOMOT IS.³¹ AZ ÁGÓI TEMPLOMNAK AZ ÁSATÁS TANÚBIZONYSÁGA SZERINT A SZENTÉLYE PUSZTULT EL, UGYANIS NÉHÁNY TÉGLASOR MEGMARADT ABBÓL AZ ÍVES FALBÓL, AMELLYEL A SZENTÉLY PUSZTULÁSA UTÁN A TEMPLOM HAJÓJÁT LEREKESZTETTÉK, ÉS MELLÉ A KELETI OLDALON, MINDEN BIZONNYAL VÉDELMI CÉLOKKAL, TI. SEGÍTSÉGÉVEL IDEJEKORÁN LEHETETT A VESZÉLYT JELEZNI, EGY TORNÝOT ÉPÍTETTEK. A XV. SZÁZADBAN ÉPÜLT GÓTIKUS TEMPLOMNAK UGYANIS EREDETILEG NEM VOLT TORNÝA, MINT AHOGY NEM VOLT TORNÝA A JÁSZBERÉNYI ÚN. BARÁTOK TEMPLOMÁNAK SEM, PEDIG AZT A HÁLÁS JÁSZ NÉP AZÉRT EMELTE A FERENCSEKNEK, MERT ŐKET A KATOLIKUS HITRE

---

³¹ Bóna I. 1972. 70-71.p.

TÉRÍTETTÉK.

A XV. században épült ágói templom a település kezdeteire vonatkozóan nem ad semmiféle fogódzót. Történeti jelentősége másban van. A templom felépítésének az ideje jelzi az ágói jászok római katolikus hitre történő térítésének a befejeződését.

EZ MÁSFELŐL AZT JELENTI, HOGY AZ ÁGÓI JÁSZ LAKOSSÁG MÁR A TEMPLOM FELÉPÜLTÉT MEGELŐZŐEN, A XV. SZÁZADNÁL KORÁBBAN EZEN A TELEPÜLÉSEN KELLETT ÉLJEN. MÁR PEDIG HA ITT ÉLT, AKKOR HALOTTAI SZÁMÁRA NEM SOKKAL AZ ÁGÓN TÖRTÉNŐ MEGTELEPEDÉS UTÁN MEG KELLETT ÁSNI AZ ELSŐ SÍRGÖDRÖKET. S MINDEN BIZONNYAL ÍGY IS TÖRTÉNT. UGYANIS A TEMPLOM MEGMARADT ALAPFALAI TÖBB SÍRT IS METSZENEK, ILL. NÉHÁNY, A TEMPLOM ALAPOZÁSI ÁRKÁNAK MÉLYSÉGÉNÉL MÉLYEBBRE TEMETETT SÍR CSONTMARADVÁNYAIRA RÁÉPÍTETTÉK A TEMPLOM FALAIT. EZ PEDIG CSAK ÚGY VOLT LEHETSÉGES, HA EZEK A SÍROK A TEMPLOM ÉPÍTÉSÉNEK A MEGKEZDÉSE ELŐTT MÁR A FÖLDBEN VOLTAK.

SAJNOS ÁGÓ KÖZÉPKORI TEMETŐJE VISZONYLAG KIS TERÜLETEN FEKÜDT. EZÉRT IS, VALAMINT AMIATT, HOGY A TEMPLOM FELÉPÜLTÉ UTÁN ANNAK HAJÓJÁBAN A TELEPÜLÉS FENNÁLLÁSÁNAK UTOLSÓ ÓRÁIIG TEMETKEZTEK, KÖVETKEZÉSKÉPPEN A KÉSŐI, XVI. SÍROK MEGÁSÁSAKOR SZINTE MINDEN KORÁBBI SÍRT MEGSEMISÍTETTEK, A TEMETŐ TERÜLETÉN NAGYON KEVÉS ÁGÓ KORAI IDŐSZAKÁBÓL SZÁRMAZÓ SÍR MARADT MEG. DE SZERENCSÉRE NÉHÁNY MÉGIS MEGMARADT. ILYEN VOLT PL AZ 1. SÍR, EGY PÁRTÁVAL ÉS VERETES ÖVVEL ELTEMETETT KISLÁNY SÍRJA, AMELY A TEMPLOM ÉPÍTÉSÉNÉL BIZTOSAN KORÁBBAN KERÜLT A FÖLDBE, UGYANIS A TEMPLOM ALAPOZÁSI ÁRKÁNAK KIÁSÁSA SORÁN LÁBCSONTJAIT MEGSEMISÍTETTÉK. VAGY PL. ILYEN VOLT A 86. SÍR IS. UTÓBBI HALOTTJÁNAK A CSONTVÁZÁBÓL CSUPÁN A TÖRZS, A FELKARCSONTOK, VALAMINT A BAL ALKAR MARADT MEG. A CSONTVÁZNAK EZ A RÉSE IS FELTEHETŐEN CSAK ÚGY MARADHATOTT MEG, HOGY FÖLÖTTE ÁLLOTT A TEMPLOMI KARZATOT A HAJÓ KÖZÉPVONALÁBAN ALÁTÁMASZTÓ OSZLOP, S EMIATT KÉSŐBB MÁR NEM BOLYGATTÁK EZT A TERÜLETET. A SÍRBA EGY KISGYEREKET TEMETTEK EL GAZDAG MELLÉKLETEKKEL: TÖBBEK KÖZÖTT NÉGY GYŰRŰVEL, DÍSZES INGGOMBBAL, RUHACSATTAL, ÖVVEL, ÜVEGTÜKÖRREL ÉS KÉT KIS PRÉSELT BRONZKORONGGAL. UTÓBBIAK RENDKÍVÜL FONTOSAK SZÁMUKRA, UGYANIS RAJTUK UN. LÓHERELEVÉL KERETBEN EGY HÁROMSZOR VÁGOTT CÍMERPAJZS LÁTHATÓ, AMELYNEK EDDIGI EGYETLEN PÁRHUZAMÁT A FELSŐSZENTKIRÁLYI KUN SÍR FÖLDBE KERÜLÉSÉT PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS A XIII. SZÁZAD UTOLSÓ NEGYEDÉRE, ESETLEG A XIV. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDEIRE TETTE.³² KÖVETKEZÉSKÉPPEN AZ ÁGÓI 86. SÍR IS AZ 1200-AS ÉVEK UTOLSÓ NEGYEDÉBEN, LEGKÉSŐBB AZ 1300-AS ÉVEK ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN KERÜLHETETT A FÖLDBE. ÉS EZ AZT JELENTI, HOGY AZ ÁGÓI JÁSZ KÖZÖSSÉG EBBEN AZ IDŐBEN MÁR FELTÉTLENÜL A KÖZÉPKORI ÁGÓ TERÜLETÉN ÉLT. VAGYIS A NÉGYSZÁLLÁSI JÁSZOKHOZ HASONLÓAN AZ ÁGÓI JÁSZOK IS MINDEN BIZONNYAL A TATÁRJÁRÁS UTÁN TELEPEDTEK LE ARRRA A FÖLDRE, AMELYEN KÉSEI LESZÁRMAZOTTAIK MA IS ÉLNEK.

A négyszállási jászokkal meglévő kulturális rokonságra utalnak egyes tárgytipusok, pl.

³² Pálóczi Horváth A. 1993. 118-122.p.

fülbevalók, kauri kagyló stb., valamint a korábbi sírokban megfigyelhető sajátos rituális kéztartás. Tehát a régészeti megfigyelések arra utalnak, hogy Ágó falu Árpád-kori elődje a tatárjárás során elpusztult, még pedig oly annyira, hogy a betelepített jászok új faluhelyet választottak maguknak, a mai Telek-dűlő környékét, még pedig feltehetően még a XIII. század folyamán. Ahhoz, hogy a pontos időpontot meg lehessen állapítani még további kutatások, ill. szerencsés korhatározó leletek szükségeltetnek.

MINT MÁR SZÓ ESETT RÓLA, A TEMETŐT ÁROKKAL VETTÉK KÖRÜL. A TEMETŐÁRKOkat sok alföldi középkori temető területén megfigyelték. Az ágói jász temetőt körülvevő temetőárok azonban feltehetően a mohácsi vészt, talán inkább Buda 1541. évi elestét követően funkciót váltott. Az árkot átalakították, kiszélesítették és a belső oldalánál palánkfalat emeltek, amelynek gerenda- és karónyomai az ásatás során jól megfigyelhetőek voltak. Vagyis Ágó életében volt egy rövid időszak, amikor a templom és a temetőt övező palánk, hasonlóan a székelyföldi erődtemplomokhoz, védelmi célokat is szolgált. Közismert a középkori keresztény templomok asyllum (menedékhely) funkciója, ti. az oda menekült embereket nem érhetette bántódás. Amint a templom építési periódusaival kapcsolatban már esett róla szó, minthogy a török hódítók nem tisztelték a keresztény templomokat, az ágói templomot is elpusztították, s vele együtt egyszer s mindenkorra a palánkot is. E pusztítás után az ágóiak a templomot még kijavították, a palánkot azonban már nem. A temetőárok betemetődött, s a legkésőbbi sírok már túlnyúltnak rajta.

Ágó végső pusztulását a kutatók 1587-1600 közé tették. Ezt a feltételezést a sírokban talált halotti obulusok is igazolták. A feltárások során sírban talált legkésőbbi pénzérme Rudolf Császár 1590-ben vert dénárja volt, ami azt jelenti, hogy ebben az évben még biztosan volt élet a településen.

Az ásatások kiterjedtek a középkori Ágó lakónegyedeire is. Ezen a részen egy XIV-XV. századi gödörházat sikerült feltárni, amely földbevájt fülkéivel erősen emlékeztetett a négyszálláson feltárt nagyszámú veremházra. Ezenkívül sikerült részben feltárni egy nagyméretű, háromosztatú, szobai kemencével ellátott, XVI. századi lakóházat is. Falait viszonylag mélyre alapozták és szakaszonként cölöpökkel erősítették meg. A lakóház felépítését és építési technikáját tekintve megegyezik a XVI. századi alföldi lakóházzal, s önmagában is jelzi a jászoknak a XVI. századra bekövetkező kulturális asszimilációját.

Az Ágón feltárt régészeti leletanyag restaurálása és tudományos feldolgozása most van folyamatban. Azonban - úgy véljük - ez az előzetes áttekintés is meggyőző érveket szolgáltatott ahhoz, hogy lássuk, a régészeti kutatások valóban tényszerűen járulhatnak hozzá múltunk feltárásához és újbóli felfedezéséhez, megismeréséhez.

A HIVATKOZOTT IRODALOM JEGYZÉKE

- BÓNA ISTVÁN: JÁSZDÓZSA-KÁPOLNAHALOM. RÉGÉSZETI FÜZETEK, 1972. SER. I.25.
FEKETE LAJOS: A HATVANI SZANDZSÁK 1550. ÉVI ADÓÖSSZEÍRÁSA. JÁSZBERÉNY, 1968.
FODOR FERENC: A JÁSZSÁG ÉLETRAJZA. BUDAPEST, 1942.
FODOR ISTVÁN: EMBERALAKOS GÓTIKUS BRONZ GYERTYATARTÓ JÁSZÁGÓRÓL. FOLIA ARCHAEOLOGICA, 1984.
FODOR ISTVÁN: KÖZÉPKORI ÉPÍTŐÁLDOZAT JÁSZÁGÓN. COMMUNICATIONES ARCHAEOLOGICAR HUNGARIAE 1986.
GYÁRFÁS ISTVÁN: A JÁSZ-KUNOK TÖRTÉNETE. HARMADIK KÖTET, 1301-1542. SZOLNOK, 1883.
GYÁRFÁS ISTVÁN: A JÁSZ-KUNOK TÖRTÉNETE. NEGYEDIK KÖTET, 1542-1686. BUDAPEST, 1885.
GYÖRFFY GYÖRGY: A MAGYARSÁG KELETI ELEMEI. BUDAPEST, 1990.
HÓMAN BÁLINT-SZEKFŰ GYULA: MAGYAR TÖRTÉNET I. BUDAPEST, 1938.
KRING MIKLÓS: KUN ÉS JÁSZ TÁRSADALOMELEMEK A KÖZÉPKORBAN. SZÁZADOK, 1932.
PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS: HAGYOMÁNYOK, KAPCSOLATOK ÉS HATÁSOK A KUNOK RÉGÉSZETI KULTÚRÁJÁBAN. KARCAG, 1993.
SOÓS ADORJÁN: A KUNOK ÉS JÁSZOK TÖRTÉNETE A KUNOK BETELEPÍTÉSÉTŐL A MOHÁCSI VÉSZIG. PÁPA, 1944.
SZABÓ LÁSZLÓ: A KÖZÉPKORI JÁSZSÁGI LAKOSSÁG ETNIKAI JELLEGÉHEZ. JUBILEUMI ÉVKÖNYV A JÁSZ MÚZEUM ALAPÍTÁSÁNAK 100. ÉVFORDULÓJÁRA. JÁSZBERÉNY, 1974.
SZABÓ LÁSZLÓ: A JÁSZ ETNIKAI CSOPORT I. SZOLNOK, 1979.

KÉPALÁÍRÁSOK

1. KÉP: JÁSZÁGÓ X-XVI. SZÁZADI LELŐHELYEI. 1. HONFOGLALÁSKORI SÍR: 2. XIII. SZÁZADI ÁLDOZATI EDÉNY: 3. A KÉSŐ KÖZÉPKORI ÁGÓ FALU: 4. XI. SZÁZADI EDÉNY.
2. KÉP: A JÁSZÁGÓI XIII. SZÁZADI ÁLDOZATI EDÉNY ÉS RAJZA
3. KÉP: A JÁSZÁGÓI EMBERALAKOS GYERTYATARTÓ
4. KÉP: A JÁSZÁGÓI GYERTYATARTÓ REKONSTRUKCIÓS RAJZA
5. KÉP: A JÁSZÁGÓI KÖZÉPKORI TEMPLOM ALAPRAJZA
6. KÉP: A HAGYOMÁNYOS JÁSZ RITUSSAL ELTEMETETT SÍROK JÁSZÁGÓRÓL

7. KÉP: KIS MELLÉKLETTEL ELTEMETETT KETTŐSSÍR

8. KÉP: XVI. SZÁZADVÉGI, IMMÁR MEGVÁLTOZOTT RÍTUSSAL ELTEMETETT SÍR
AZ ÁGÓI KÖZÉPKORI TEMETŐBŐL